

Клочек Л.В.

докторант,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова

ЦІННІСНИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

За останні роки у психологічній науці почали здійснюватися дослідження морально-етичних аспектів взаємодії суб'єктів різних соціальних процесів. На сьогоднішній день актуальним є вивчення психологічних особливостей соціальної справедливості у педагогічній взаємодії. Вчитель, об'єктивно й неупереджено оцінюючи навчальні досягнення та поведінкові прояви учнів, закладає в них основи почуття власної гідності, адекватного самосприймання, самоповаги до своєї особистості чи самокритики. Важливим моментом у процесі справедливого розподілу щодо окремих школярів винагороди, похвали, заохочення чи покарання є вияв педагогом до кожного з них ціннісного ставлення, яке ґрунтується на ціннісному самоствавленні вчителя. Учень має стати центром аксіологічного простору діяльності педагога, а усвідомлення цінності його особистості – відправною точкою встановлення соціальної справедливості у взаємодії зі спільнотою школярів.

Аксіологічна методологія, яка, на наш погляд є прийнятною у дослідженні проблеми соціальної справедливості у педагогічній взаємодії, в своїй основі виходить, з точки зору В.В. Волошиної, з «...положення про цінності як детермінуюче ядро особистісного розвитку, визнання учасників освітнього процесу активними ціннісно-мотивованими суб'єктами, сутнісними силами яких є система особистісних цінностей, їх деонтологічний, інтелектуальний та творчий потенціал» [4, с. 75].

Основою ціннісного підходу вважаються світоглядні позиції видатних мислителів, обґрунтовані ними принципи і положення. Так, І. Кантом була розроблена концепція людської природи, згідно якої особистість розглядалася як найвища цінність. Філософ стверджував самоцінність людини і тим самим обґрунтовував необхідність ціннісного до неї ставлення інших [5]. Про цінність людини у своїх працях писав

М.М. Бахтін. Однією з фундаментальних тез мислителя є те, що людину не можна розцінювати як річ чи предмет. Вона, в першу чергу, є особистістю, індивідуальністю, носієм духовності [1]. У широких наукових поглядах В.І. Вернадського достойне місце займають висловлювання вченого про цінність людини – продукту розвитку цивілізації та культури суспільства. Засновник філософії освіти Р. Пітерс, не применшуючи цінність особистості учасників педагогічного процесу – вчителів і учнів, – наголошував на необхідності долучення останніх до цінностей – надбань людської культури, що мають стати для них ціннісними знаннями [8].

У психологічній науці ціннісний підхід заснований на постулатах представників гуманістичного напрямку А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла. Сучасний дослідник В.О. Сластьонін наголошував на тому, що у межах аксіологічного підходу цінності трактуються як нормативи, регулятори діяльності особистості (цінності-норми, цінності-ідеали, цінності-цілі, цінності-засоби) [8]. Для педагога цінність соціальної справедливості у педагогічній взаємодії є одночасно і нормою (оскільки він орієнтується на загальновизнану вимогу бути неупередженим у відносинах з учнями), й ідеалом (тому що вияв справедливості у взаєминах зі школярами має бути справою честі педагога), і метою (реалізація якої передбачає досягнення вчителем високого рівня професіоналізму в педагогічній діяльності через удосконалення вмінь будувати стосунки з учнями на принципах взаємної поваги, чесності, правдивості, об'єктивності), і засобом (який приводить у відповідність ціннісну орієнтованість педагога та його педагогічні дії, вчинки, поведінку в цілому).

З точки зору ціннісного підходу соціальну справедливість в освіті розглядав З.І. Равкін. У презентованій ученим класифікації цінностей виділялися види (соціально-політичні, інтелектуальні, моральні, професійно-педагогічної діяльності), у характеристиці яких віддзеркалюються аспекти ціннісного ставлення вчителів до учнів як однієї зі сторін педагогічної взаємодії. Соціально-політичні цінності трактувалися вченим як рівне право на освіту усіх без виключення людей. Інтелектуальні цінності, виділені вченим, виявляються у повазі педагога до вияву учнем допитливості, прагнення до пізнання нового. Моральні цінності передбачають визнання честі та гідності учня, готовність педагога до співробітництва з ним. Серед характеристик цінностей професійно-педагогічної діяльності виокремлюється

відповідальність педагога за організацію педагогічної взаємодії та її результат, позитивний стиль спілкування з учнями [7].

Як зазначав В.О. Сластьонін, у запропонованій З.І. Равкіним класифікації відтворюється гуманістична спрямованість педагога, налаштування його на ціннісний діалог з учнями. Сам же вчений, обґрунтовуючи авторську класифікацію цінностей педагогічної діяльності, в якій він виокремлював цінності самодостатнього типу, що кваліфікувалися як можливість для особистісного розвитку учнів та педагогів, та цінності інструментального типу, що зводилися до суспільного визнання професіоналізму вчителя й перспектив його професійного зростання, актуалізував проблему педагогічної культури [8].

Згідно концептуальних наукових положень І.Д. Беха, Б.С. Братуся, І.С. Булах, Д.О. Леонтьєва, Н.І. Непомнящої, при здійсненні аналізу проблематики людських цінностей, влучним було запровадження терміну «особистісні цінності», який визначався як «усвідомлені, відрефлексовані найбільш загальні смислові утворення» [3, с. 98], що складають «внутрішній стрижень особистості» [2, с. 9]. Особистісні смисли, які виникають на певному етапі трансформації соціальних цінностей в особистісні, відображають життєві ставлення суб'єкта (Д.О. Леонтьєв) і визначають життєві цілі й принципи особистості (Б.С. Братусь, Г.Л. Будінайте, Т.В. Корнілова). І.С. Булах, Н.І. Непомняща встановили зв'язок особистісних цінностей та ставлень у системі «Я-інший».

Цінність соціальна справедливість у структурі моральної свідомості педагога стає особистісною, коли вона трансформується із соціально визнаної, заданої ззовні, в усвідомлену, внутрішньо прийнятну особистістю вчителя. Вона відображає його життєве і професійне ставлення до учнів, яке відрізняється позитивністю, гуманністю та пронизане визнанням цінності особистості кожної дитини. І.Д. Бех стверджував, що будь-яка особистісна цінність у розвиненій формі виступає також як самоцінність. Вчений зауважував, що, незважаючи на різноманітні прояви, суть будь-якої особистісної цінності виявляється у ставленні до свого предмета як до самоцінності. Предмет цінності не зводиться до засобу чи користі, натомість виявляється у добродійних діях її носія [2].

Про самоцінність особистості у своєму дослідженні писала Л.Є. Просандєєва. У рамках авторського особистісно-ціннісного підходу вчена обґрунтувала твердження про те, що особистість та її права є найвищою цінністю. Таке ставлення до людини обумовлює її

вільний розвиток, прояв потреб і демонстрацію здібностей, забезпечує благополуччя особистості, що позначається на характері її соціальних взаємодій [6]. Ціннісне ставлення педагога до себе, яке засвідчує справедливе оцінювання ним своїх чеснот, позитивно позначається на характері стосунків з учнями. Вчитель, який визнає свою гідність, схильний визнавати гідність іншого учасника педагогічної взаємодії, тому що в основі такого ставлення лежить у першу чергу повага до школяра. Цінність іншої людини (що є конструктором цінності соціальної справедливості) стає особистісною цінністю педагога, яка забезпечує ціннісно-нормативну регуляцію відносин учасників педагогічної взаємодії, налагодження між ними конструктивного діалогу, результатом якого має стати обопільне визнання цінності особистості протилежної сторони.

Отже, застосування ціннісного підходу в процесі дослідження психології соціальної справедливості у педагогічній взаємодії ґрунтується на таких положеннях: 1) людина є найвищою цінністю, яка заслуговує на відповідне ціннісне ставлення до неї оточення; 2) утверджуючи себе як цінність, людина виявляє ціннісне самоставлення, що позначається на розвитку її ціннісного ставлення до іншого учасника соціальної взаємодії; 3) у процесі педагогічної взаємодії обидві її сторони засвоюють ціннісні знання про соціальну справедливість, які формують розуміння природи ціннісно-нормативної регуляції відносин учасників взаємодії; 4) цінність соціальної справедливості посідає провідне місце серед цінностей особистості педагога, оскільки смисли педагогічної діяльності визначаються гуманістичними ідеалами.

Список використаних джерел:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Сост. С.Г. Бочаров / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М., 1988.
4. Волошина В.В. Психологічні технології підготовки майбутніх психологів: монографія / В.В. Волошина. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 391 с.
5. Кант И. Лекции по этике / И. Кант. – М.: Республика, 2000. – 431 с.
6. Просандеєва Л.Є. Психологічні засади розвитку самоцінності особистості в процесі соціалізації. Дисертація д-ра психол. наук: 19.00.07,

Національний педагогічний університетт ім. М.П. Драгоманова / Л.Є. Просандєєва. – К., 2012. – 440 с.

7. Равкин З.И. Ценностные ориентации как одна из основ стратегии образования и предмет историко-педагогических исследований / З.И. Равкин // Аксиологические аспекты историко-педагогического обоснования стратегии развития отечественного образования. – М, 1994. – С. 6–14.

8. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию: [учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед.] / В.А. Слостенин, Г.И. Чижакова. – М.: Изд. центр «Академия», 2003. – 192 с.

Лисун Л.В.

студентка,

Науковий керівник: Романюк О.В.

кандидат психологічних наук, викладач,

Національний університет «Острозька академія»

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДИТИНИ З ДОРΟΣЛИМ

В сучасній психології маємо небагато досліджень, спеціально присвячених вивченню міжособистісної взаємодії дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Тим часом, це надзвичайно важливий період соціального, а відтак і комунікативного розвитку особистості, становлення зв'язків дитини з оточуючими людьми, формування засад учбової діяльності. Прийняття нової для себе соціальної ролі школяра, розвиток здатності вибудовувати власну поведінку та формування очікувань щодо поведінки інших людей (як однолітків, так і дорослих) робить дітей у цей період надзвичайно чутливими до вироблення комунікативних навичок (Г.С. Абрамова, Т.П. Гаврилова). Водночас лише в небагатьох дослідженнях (передусім, А.К. Маркової, З.Г. Кісарчук, Г.А. Цукерман) йдеться про підготовку дітей цього віку до спілкування, про розвиток у них комунікативних умінь, від чого, власне, залежить успішність їх спільної пізнавальної діяльності.

У низці праць доведено, що наявність сприятливих умов міжособистісної взаємодії школярів, педагогів і школярів, батьків і дітей